

Transparență și obiectivitate în administrarea cercetării din România

Ghid de acțiune pentru îmbunătățirea sistemului cercetării și educației din România

Nicoleta Florian, Răzvan Florian
Asociația Ad Astra a cercetătorilor români
www.ad-astra.ro

1 Introducere

Este binecunoscut faptul că cercetarea românească se confruntă cu o serie de probleme și dificultăți precum lipsa unor mecanisme obiective de evaluare, birocrăția stufoasă, subfinanțarea, faptul că învățământul și cercetarea nu sunt considerate decât formal priorități guvernamentale, reminiscența unor mentalități din perioada comunistă, lipsa unei imagini pozitive a cercetării în rândul publicului, etc.

Ultimii 16 ani au arătat că, din păcate, situația nu se schimbă de la sine. Aceasta se întâmplă deoarece un birocrat, administrator sau funcționar într-o instituție publică din România, nu are neapărat interesul de a schimba ceva în bine, fie datorită lipsei unor imbolduri motivaționale proprii, fie din cauza absenței unor mecanisme adecvate de recompense sau control care fac ca el să nu câștige nimic dacă schimbă, dar nici să nu piardă nimic dacă nu schimbă ceva. Faptul că oferă o documentație pentru un anumit program care nu este foarte clară și conține informații contradictorii, că nu răspunde la întrebări, că are o atitudine neadecvată, sau că pur și simplu nu vrea să ajute cercetătorii în rezolvarea problemelor lor poate să nu reprezinte pentru birocrat o problemă prea mare, în ciuda faptului că asta duce la irosirea timpului a zeci sau mii de oameni care depind de munca respectivei persoane. Pe de altă parte, cei care suferă din cauza acestui tratament – oamenii de știință – au tot interesul să acționeze pentru respectarea drepturilor lor.

Ideea de bază în mecanismul schimbării este aceasta: dacă vreți să se schimbe ceva, acționați! Depinde de oricare dintre noi ca sistemul să evolueze spre mai bine. Cercetători, cadre universitare, doctoranzi, toți putem acționa pentru a facilita schimbarea.

În cadrul acestui articol vom prezenta câteva posibilități de acțiune pentru soluționarea unora din cele mai frecvente probleme cu care se confruntă cercetătorii.

Pentru început vom face o scurtă trecere în revistă a nivelelor la care se poate acționa. Vom puncta apoi principiile care stau la baza schimbării și acțiunilor pentru schimbare. Urmează prezentarea unor posibile mecanisme de acțiune și un scurt ghid de organizare a acțiunilor. Unele din aceste mecanisme sunt ilustrate cu exemple de acțiuni întreprinse în România pentru reforma din cercetare și educație.

2 Nivele de acțiune

Schimbarea se poate realiza începând de la micronivel, de la instituțiile în care cercetătorii, cadrele didactice, doctoranzii lucrează. În marea majoritate a cazurilor, aceste instituții sunt publice. Multe probleme actuale ale cercetătorilor se datorează organizării interne a acestor instituții, și țin de elemente cum ar fi birocrația excesivă și ineficientă, lipsa de colaborare a personalului administrativ, evaluarea subiectivă pentru promovări sau pentru alocarea de resurse pentru cercetare.

De asemenea, acțiunile la nivel local sau la nivelul instituției pot fi necesare și pentru a sprijini implementarea unor măsuri de reformă luate la nivel mai înalt. De exemplu, legea accesului la informațiile de interes public asigură un cadru general prin care orice persoană are dreptul de a accesa informații cu privire la activitatea instituțiilor finanțate din bani publici. Totuși, în multe cazuri această lege nu a schimbat gradul de transparență al instituțiilor deoarece ele nu respectă întocmai legea¹. Prin urmare, sunt necesare acțiuni civice la nivelul fiecărei astfel de instituții pentru a le convinge să respecte prevederile legale.

Se poate de asemenea interveni la nivelul administrației centrale, care în cazul cercetării este reprezentată de Ministerul Educației și Cercetării (MEdC), Autoritatea Națională pentru Cercetare Științifică (ANCS), Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior (CNCSIS), Unitatea Executivă pentru Finanțarea Învățământului Superior și a Cercetării Științifice Universitare (UEFISCSU), Academia Română, alte instituții care administrează sub tutela MEdC/ANCS programe de finanțare.

În cazul în care sunt necesare reforme profunde, structurale, acțiunile pot viza parlamentul, pentru a introduce sau susține propuneri legislative.

3 Principii de acțiune

3.1 Importanța asocierii

Prin asociere, mai multe persoane, în cazul de față cercetători, cadre didactice, doctoranzi, studenți, care au aceeași perspectivă asupra unei situații sau care sunt afectați în mod similar de o reglementare sau de o decizie la un nivel ierarhic superior, pot acționa mai eficace pentru îndeplinirea obiectivelor lor, decât dacă ar acționa individual sau dacă numai o parte din ei ar acționa.

Un prim motiv este că resursele pe care un individ le poate investi pentru o anumită acțiune civică sunt limitate. De exemplu, cercetătorii competitivi pe plan internațional trebuie să lucreze intens pentru a-și păstra această competitivitate, și de aceea au puțin timp de alocat acțiunilor civice. Imposibilitatea de a aloca un timp suficient poate duce la imposibilitatea de a duce la bun sfârșit acțiunea propusă, și deci la eșecul ei. Eșecuri ale unor acțiuni personale din trecut pot duce la instalarea unei atitudini de genul „nu merită, nu are nici un rost, oricum nu se va schimba nimic”, care este însă greșită. Lucrând în grup, sarcinile se pot împărți și deci acțiunea poate deveni realizabilă sau crește în amploare. Diferitele persoane pot contribui și cu informații, idei și competențe noi, a căror sinergie poate fi deosebit de relevantă pentru succesul acțiunii. În unele cazuri pot fi necesare și resurse materiale, care sunt mai ușor de obținut prin contribuția mai multor persoane.

Un al doilea motiv este că impactul unei acțiuni civice crește odată cu numărul persoanelor care susțin acea acțiune. Datorită faptului că România are o guvernare democratică (chiar dacă aceasta e imperfectă), implicarea unui număr mare de persoane obligă structurile de decizie să le acorde atenție. De asemenea, implicarea multor persoane sau a unor personalități poate atrage și atenția mass-media, ceea ce amplifică impactul acțiunii.

Asocierea dintre persoane poate fi informală, sau se poate organiza sub forma unei asociații, prin adoptarea unui statut sau regulament intern și alegerea unei conduceri și/sau a unor reprezentanți. O astfel de organizare poate fi necesară atunci când grupul depășește câteva persoane, pentru a se eficientiza luarea deciziilor și comunicarea în cadrul grupului sau a grupului cu exteriorul. Asociația se poate înființa și fără a avea personalitate juridică, în cazul în care toate acțiunile se pot realiza prin

¹ Raportul Asociației Pro Democrația privind modul de aplicare a legii 544/2001.

voluntariat (fără ca asociația să facă operațiuni financiare) și nu se justifică urmarea procesului birocratic de obținere a personalității juridice. Astfel, ordonanța 26/2000 cu privire la asociații și fundații prevede că „în temeiul dreptului constituțional la asociere, persoanele fizice se pot asocia fără a constitui o persoană juridică atunci când realizarea scopului propus permite aceasta”². În cazul în care asociația dorește să deruleze operațiuni financiare (cum ar fi obținerea de finanțări nerambursabile, plata unor salarii), este necesară dobândirea personalității juridice, reglementată de ordonanța menționată anterior.

Chiar dacă realizarea acțiunii necesită un număr mai mare de persoane, inițiativa acțiunii poate porni de la o singură persoană care are o atitudine fermă și o reacție informată și justificată vis-a-vis de o anumită situație, problemă sau lege. În demersul înființării unui grup de lucru sau al unei asociații, această persoană, hotărâtă pentru schimbare și convinsă că trebuie să acționeze pentru că altfel lucrurile vor stagna, poate să înceapă să-și expună cauza, să publice anunțuri, să caute susținători ai cauzei sale, care au aceeași perspectivă asupra problemelor vizate.

Persoanele interesate de rezolvarea problemelor din cercetare și educație se pot alătura și asociațiilor care se ocupă deja de acest domeniu (asociația Ad Astra, Forumul Academic Român, Solidaritatea Universitară, asociații științifice de specialitate, etc.), în cazul în care doresc să sprijine acțiunile acestor asociații sau să inițieze noi acțiuni compatibile cu orientările lor.

În concluzie, dacă se dorește o intervenție care să aibă un impact cât mai mare asupra publicului sau organismelor și instituțiilor cărora li se adresează, este necesar ca persoanele interesate să se asocieze și să acționeze împreună.

3.2 Demersuri constructive

Pentru ca acțiunile și demersurile să aibă un real succes și să atragă atenția și interesul instituțiilor și organismelor cărora li se adresează, ele trebuie să fie formulate într-un mod constructiv, care nu atacă sau critică fără a promova soluții alternative. Demersul constructiv de schimbare vizează o prezentare obiectivă a situației problematice, cu exemple concrete și cazuistică bine fundamentată, o sesizare pertinentă a neregulilor sistemului, a aspectelor care funcționează și a celor care nu funcționează corespunzător, urmată de propunerea unor soluții alternative care să garanteze o îmbunătățire a stării de fapt. Comunicarea trebuie făcută cu un timbru agreabil și politicos. Acest mod de abordare este eficient în a convinge persoanele cu putere de decizie de necesitatea schimbărilor, iar faptul că ele primesc propuneri de soluții este în avantajul ambelor părți: scutește decidenții de efortul de a căuta aceste soluții, iar petiționarii se asigură că va fi implementată soluția cea mai bună pe care au putut-o găsi.

Caracterul acuzator, deliberat presant sau agitator al discuțiilor este complet nerecomandat, deoarece nu ajută la îndeplinirea scopului acțiunii, focalizând decidenții pe defensivă, în locul căutării de soluții pentru rezolvarea problemelor inițiale.

3.3 Acțiuni legale, corecte

Acțiunile civice despre care vorbim aici nu înseamnă favorizarea sau avantajarea unor persoane sau grupuri de interese pe baza unor mijloace injuste și nelegale. O acțiune civică înseamnă a acționa în virtutea drepturilor de care dispui, a convinge persoanele și instituțiile cu funcții de decizie că demersul tău este unul just și deosebit de semnificativ pentru problema și cauza pentru care pledezi, iar propunerea ta reprezintă cea mai bună soluție pentru situația în cauză. Scopul campaniei este acela ca indiferent de nivelul la care se acționează, la nivel de instituție, la nivel guvernamental sau legislativ, persoanele cu funcții de decizie să acționeze pentru aplicarea și respectarea drepturilor legale.

Mita, traficul de influență, șantajul și alte asemenea acțiuni ilegale nu fac decât să întărească problemele sistemului: sistemul este încurajat să stagneze în mentalități retrograde, neprielnice schimbării. În loc să ducă la obținerea drepturilor cuvenite, astfel de acțiuni nu provoacă decât efectul invers și pervers, acela de a nu se respecta drepturile decât dacă se dă mită sau se fac presiuni ilegale.

² Art. 5, alineatul 2 din Ordonanța nr. 26/2000 cu privire la asociații și fundații.

3.4 Eliminarea fricii de repercusiuni

O atitudine și o mentalitate de genul: „lasă-i pe alții să facă asta, eu nu mă bag ca să nu pătesc ceva”, „dacă voi face ceva în direcția asta voi fi sancționat de șefi mai târziu”, „dacă fac reclamație nu voi mai primi finanțare”, etc., poate fi o sursă de blocaj în demararea unor acțiuni de reformă. Acest tip de mentalitate, creat sub presiunea regimului opresiv comunist și susținut de către acesta, nu își mai are o justificare în prezent, când totul ar trebui să funcționeze după principiile democrației, transparenței și libertății de exprimare.

Este dreptul fiecăruia de a sesiza și solicita soluționarea unor nereguli la nivel instituțional, în sistemul de administrare de fonduri sau în orice alt domeniu. Toți cetățenii sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără privilegii și fără discriminări. Astfel, o poziție sau o funcție importantă nu oferă titularului un privilegiu în fața legii, iar când se identifică o ilegalitate și o încălcare a legilor, funcția contează cu atât mai puțin.

Legea nr. 571/2004 garantează protecția personalului din instituții publice care semnalează încălcări ale legii. Astfel, în cazul în care o persoană care a semnalat o astfel de încălcare a legii (avertizor) este cercetat disciplinar de către superiorii săi pentru semnalarea problemei, comisia de disciplină sau organismele similare au obligația de a invita presa și un reprezentant al sindicatului sau al asociațiilor profesionale, sub sancțiunea nulității sancțiunii disciplinare aplicate, iar instanța poate dispune anularea sancțiunilor disciplinare aplicate avertizorilor de către superiori, dacă aceste sancțiuni au fost aplicate ca urmare a unei avertizări în interes public.

Persoanele trebuie să conștientizeze că într-o țară democratică cum este și România, oamenii se bucură de drepturi care îi protejează de ilegalități, iar în baza drepturilor de care dispun, ei pot sesiza și duce la rezolvarea cu succes a acestor nereguli sau ilegalități.

Un garant important al acestor principii democratice este presa și mass-media în general. Presa este avidă de subiecte având ca temă abuzuri ale persoanelor cu funcții de decizie. De asemenea, astfel de abuzuri pot fi ușor comunicate pe internet, pe site-uri web sau pe forumurile dedicate problemelor științei și educației. Astfel, persoanele cu funcții de decizie care comit abuzuri sau ilegalități sunt supuse atât oprobiului public, cât și atenției superiorilor lor sau justiției, care îi pot pedepsi dacă este cazul.

În concluzie, nimeni nu trebuie să ezite, din cauza fricii de eventuale repercusiuni, să-și apere drepturile.

Constituția României

(extras)

Art. 16 – Egalitatea în drepturi

- (1) Cetățenii sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără privilegii și fără discriminări.
- (2) Nimeni nu este mai presus de lege.

Art. 51 - Dreptul de petiționare

- (1) Cetățenii au dreptul să se adreseze autorităților publice prin petiții formulate numai în numele semnatarilor.
- (2) Organizațiile legal constituite au dreptul să adreseze petiții exclusiv în numele colectivelor pe care le reprezintă.
- (3) Exercițarea dreptului de petiționare este scutită de taxă.
- (4) Autoritățile publice au obligația să răspundă la petiții în termenele și în condițiile stabilite potrivit legii.

Art. 52 - Dreptul persoanei vătămate de o autoritate publică

- (1) Persoana vătămată într-un drept al său ori într-un interes legitim, de o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, este îndreptățită să obțină recunoașterea dreptului pretins sau a interesului legitim, anularea actului și repararea pagubei.

4 Mecanisme de acțiune

4.1 Realizarea de propuneri scrise

Propunerile scrise de soluții la problemele existente sunt instrumentul de bază pentru orice acțiune de schimbare. Propunerile de soluții bine argumentate demonstrează faptul că problemele pot fi rezolvate, nepermițând persoanelor cu funcții de decizie să justifice problemele stării actuale prin motive care nu au o bază reală. De asemenea, aceste propuneri scutesc decidenții de necesitatea de a căuta ei înșiși soluții, și garantează că soluțiile alese vor fi cele pe care oamenii de știință le consideră cele mai bune.

Propunerile trebuie să fie scrise, pentru că „verba volant...”, și pentru a fi ușor de difuzat celor interesați. Documentele trebuie să fie constructive, concise și bine structurate, să prezinte foarte clar ce cauză este susținută, care este motivul acțiunii, care sunt obiectivele urmărite prin demersul respectiv, cui i se adresează și ce soluții și mecanisme alternative de schimbare propun.

Soluționarea petițiilor (cererilor, reclamațiilor, sesizărilor), scrise sau trimise prin email, adresate autorităților și instituțiilor publice este reglementată de Ordonanța Guvernului nr. 27/2002, aprobată și modificată prin Legea nr. 233/2002. Astfel, autoritățile și instituțiile publice sunt obligate să își organizeze un compartiment distinct pentru relația cu publicul, care va primi, va înregistra și se va îngriji de rezolvarea petițiilor. Autoritățile și instituțiile publice au obligația de a răspunde petiționarului în termen de 30 de zile. Petițiile anonime nu sunt luate în considerare. Nerespectarea termenelor legale de soluționare a petițiilor constituie abatere și se sancționează conform Legii privind statutul funcționarilor publici sau legislației muncii.

Exemple de astfel de propuneri sunt documentele „Propuneri de reformă a sistemului cercetării științifice din România”, publicat de asociația Ad Astra în martie 2005³, și „Propuneri de reformă a sistemului de învățământ superior din România”, publicat de Forumul Academic Român în noiembrie 2003⁴.

4.2 Audiențe

După ce s-au conturat clar scopurile pe care și le dorește acțiunea și au fost realizate propuneri scrise de soluții, se poate cere o audiență la persoanele care pot decide implementarea unor schimbări, la care să participe reprezentanți ai grupului de petiționari. Printr-un dialog direct cu decidenții, aceștia pot fi convinși mai ușor de importanța schimbărilor.

4.3 Petiții, campanii de presă

În cazul în care decidenții nu sunt de acord cu importanța schimbărilor, aceasta se poate argumenta prin obținerea sprijinului pentru aceste schimbări din partea unui număr de oameni mai mare decât cel implicat în grupul de inițiativă. În cazul unei probleme ce vizează o instituție locală, sprijinul se poate obține prin semnarea directă a unei petiții. În cazul în care este o problemă ce interesează oamenii de știință din întreaga țară, sau eventual și cercetătorii români din străinătate, se poate organiza o petiție online. Există multe site-uri ce permit inițierea fără efort, gratuită, a unei petiții, și pot fi găsite cu o simplă căutare; existența petiției poate fi anunțată prin publicarea informației pe site-urile de interes pentru cercetători sau prin transmiterea de mailuri între colegi. Un exemplu de succes al unei petiții online din domeniul cercetării românești este cea pentru recunoașterea profesorului Gheorghe Benga ca prim descoperitor al proteinelor - canal de apă în membrana hematiilor umane, cu câțiva ani înaintea lui Peter Agre, laureat Nobel în chimie în 2003⁵. Această petiție a fost semnată de peste 4300 de persoane.

Campaniile de presă pot atrage atenția publicului asupra problemelor grave, creând astfel o sursă suplimentară de presiune asupra decidenților pentru ca aceste probleme să fie rezolvate. Deoarece publicul român este interesat în mică măsură de știință și cercetare, nu toate problemele din acest domeniu pot fi de interes pentru presă, ci doar cele cu gravitate mare. Trebuie să fim conștienți că într-o țară plină de crize și dificultăți, problemele cercetătorilor și ale educației reprezintă doar o picătură în ocean, ele neavând repercusiuni pe termen scurt, așa cum au alte situații problematice din domeniul economic sau politic, deși pe termen lung ele pot avea un impact extrem de important.

4.4 Proteste publice față de acțiuni ilegale sau imorale

În cazul constatării unor acțiuni ilegale ale instituțiilor responsabile de administrarea cercetării sau educației, orice cetățean are dreptul de a demasca aceste acțiuni prin mediatizarea lor și atenționarea

³ http://www.ad-astra.ro/library/opinions/reforma_cercetarii.pdf

⁴ http://www.forum-academic.com/main/Reforma_FAR.pdf

⁵ <http://www.ad-astra.ro/benga/petition/>

autorităților competente de corectarea și pedepsirea ilegalităților. Mediatizarea poate fi făcută prin trimiterea de informații către presă sau publicarea acestor informații pe internet.

Un exemplu de astfel de acțiune este mediatizarea unei ilegalități comise de CNCSIS în februarie 2006, constând în manipularea datelor dintr-un proiect depus pentru finanțare. Ca urmare a reacțiilor comunității științifice, apărute inclusiv în presă, proiectul respectiv nu a mai fost finanțat, deși nimeni din cadrul CNCSIS nu a fost pedepsit până acum pentru această ilegalitate⁶.

4.5 Acțiuni în baza legii accesului la informațiile de interes public

4.5.1 Prezentare generală

Legea 544/2001 privind liberul acces la informațiile de interes public oferă oricărei persoane dreptul de a solicita instituțiilor publice din România informații cu privire la activitatea acestora. Adoptarea legii 544/2001 este considerată a fi una dintre cele mai importante realizări din ultimii ani în ceea ce privește creșterea și instituționalizarea transparenței privind activitățile instituțiilor publice, dar mai ales în ceea ce privește consolidarea democrației. Deși Constituția României garantează prin articolul 31 dreptului cetățenilor de a avea acces la informațiile de interes public, apariția legii 544/2001 a creat premisele pentru ca acest drept să fie, în sfârșit, cu adevărat respectat. Prin această lege s-a dorit schimbarea mentalității în relația dintre cetățean și funcționarii din instituțiile publice prin conștientizarea acestora din urmă că ei sunt în slujba cetățenilor și nu invers, că informațiile de interes public oferite cetățenilor sau solicitate de aceștia reprezintă un drept fundamental pe care ei îl au, iar nu o favoare. Informații amănunțite despre lege și modul de aplicare al acesteia sunt accesibile online⁷.

Informațiile de interes public, așa cum reiese și în tabelul alăturat, implică orice informație care privește activitățile sau rezultă din activitățile unei autorități/instituții publice, indiferent de suportul, forma sau modul de exprimare a informației. Orice persoană fizică sau juridică de cetățenie română sau străină are acces prin lege la informațiile de interes public.

Legea obligă instituțiile publice să pună din oficiu la dispoziția publicului o serie de informații generale. Pe de altă parte, orice persoană poate cere instituțiilor publice, verbal sau în scris, să i se pună la dispoziție anumite informații de interes public legate de activitatea instituției. Solicitarea verbală a unei informații se poate face prin adresarea la birourile de informare publică sau persoanelor responsabile de informare din cadrul instituțiilor publice. În acest caz furnizarea informației se va face pe loc. Solicitarea scrisă poate fi realizată pe hârtie sau pe suport electronic (email). Legea prevede un termen de 10 zile lucrătoare de la depunerea cererii pentru ca instituția să transmită informațiile cerute. În cazul în care durata necesară pentru identificarea informației solicitate depășește acest termen, solicitantul va primi răspunsul în cel mult 30 zile lucrătoare de la depunerea cererii și va fi înștiințat despre acest fapt în cel mult 10 zile. Dacă informația solicitată este considerată a fi o

Legea nr. 544/2001 privind liberul acces la informațiile de interes public
(extras)

Art. 1. Accesul liber și neîngrădit al persoanei la orice informații de interes public, definite astfel prin prezenta lege, constituie unul dintre principiile fundamentale ale relațiilor dintre persoane și autoritățile publice, în conformitate cu Constituția României și cu documentele internaționale ratificate de Parlamentul României.

Art. 2. În sensul prezentei legi:

- a) prin autoritate sau instituție publică se înțelege orice autoritate sau instituție publică, precum și orice regiune autonomă care utilizează resurse financiare publice și care își desfășoară activitatea pe teritoriul României, potrivit Constituției;
- b) prin informație de interes public se înțelege orice informație care privește activitățile sau rezultă din activitățile unei autorități publice sau instituții publice, indiferent de suportul ori de forma sau de modul de exprimare a informației;

⁶ Mai multe informații: <http://www.ad-astra.ro/events/11/>

⁷ Legea nr. 544/2001; Norme metodologice de aplicare a legii nr. 54/2001: <http://www.accesinfo.ro/index.php?pag=legislatie>. Informații generale despre aplicarea acestei legi: www.accesinfo.ro.

informație exceptată de la liberul acces, se va face informarea despre acest fapt în cel mult 5 zile lucrătoare.

Refuzul explicit sau tacit al angajatului desemnat al unei autorități sau instituții publice de a comunica informațiile cerute legal atrage răspunderea disciplinară a celui vinovat. În cazul în care persoana care a cerut informații consideră că nu i-au fost respectate drepturile legale, poate face plângere la tribunal, iar instanța poate obliga autoritatea sau instituția publică să furnizeze informațiile de interes public solicitate și să plătească daune morale și/sau patrimoniale.

4.5.2 Relevanța legii pentru cercetare și educație

Conform legii, toate instituțiile publice au obligația de a i se supune, deci inclusiv MEdC, ANCS, CNCISIS, UEFISCSU, Academia Română și institutele sale, universitățile de stat. Nu este foarte clar dacă Institutele Naționale de Cercetare-Dezvoltare (INCD) sunt instituții publice sau nu; statutele unora dintre aceste INCD-uri menționează că ele funcționează după modelul regiilor autonome, care sunt incluse explicit de legea 544/2001 printre instituțiile care trebuie să i se supună.

Această lege este foarte importantă pentru cercetare, având în vedere lipsa de transparență care a caracterizat finanțarea cercetării științifice în ultimii ani. Legea poate fi relevantă și pentru diverse situații problematice ce apar la nivelul unor instituții din sistemul de cercetare sau educație. În general, prin simplul fapt că solicită informații, fiecare persoană poate contribui la responsabilizarea funcționarilor și a celor aleși pentru a presta un serviciu public. Într-o instituție transparentă scad șansele corupției și abuzurilor de orice fel.

4.5.3 Exemple de acțiuni realizate în baza legii accesului la informațiile de interes public

CNCISIS

În februarie 2004 asociația Ad Astra a avut un schimb de emailuri cu departamentul de relații publice al CNCISIS, în scopul obținerii unor informații de interes public referitoare la granturile administrate de CNCISIS. Întrebările puse, precum și răspunsurile CNCISIS la aceste întrebări pot fi consultate online la adresa <http://www.ad-astra.ro/events/8/>.

Infosoc

Tot o acțiune în temeiul legii accesului la informațiile de interes public este și solicitarea din 15 septembrie 2004, când asociația Ad Astra a trimis o scrisoare deschisă conducerii programului Infosoc, în scopul obținerii unor informații referitoare la proiectele finanțate prin acest program. Deoarece nu a fost primit vreun răspuns în termenul legal de 30 de zile, în data de 8 noiembrie 2004 a fost adresată o scrisoare conducerii MEC, departamentul Cercetare, în care s-a solicitat sancționarea conducerii Infosoc, conform legii. De asemenea, asociația Ad Astra a trimis presei un comunicat care anunța această solicitare.

În urma apariției în presă a acestor informații, conducerea Infosoc a reacționat prin publicarea unei liste de activități de diseminare a unor informații despre unele din proiectele finanțate de ei. Aceasta listă nu cuprindea însă informațiile minimale cerute despre proiectele gestionate de ei.

În data de 16 noiembrie 2004, s-a primit un răspuns oficial al Infosoc la scrisoarea deschisă adresată de Ad Astra. Ulterior (în perioada noiembrie 2004 - ianuarie 2005), pe site-ul Infosoc au fost publicate informațiile cerute, pentru competiția din anul 2004 (dar nu și pentru competițiile din anii anteriori).

Mai multe detalii despre corespondența cu conducerea programului Infosoc se găsesc online la adresa <http://www.ad-astra.ro/events/9/>.

CEEX

Asociația Ad Astra a cerut ANCS în 26 iunie 2006 publicarea, în temeiul legii privind liberul acces la informațiile de interes public, a informațiilor care permit identificarea celor care au beneficiat în ultimii 6 ani de fonduri din principalele programe de finanțare a cercetării, Planul Național de Cercetare,

Dezvoltare, Inovare (PNCIDI) și Cercetare de Excelență (CEEX), precum și identificarea rezultatelor acestor programe. ANCS a publicat în 9 iulie 2006 informații cuprinzătoare privind proiectele CEEX finanțate în 2005 la adresa <http://www.cnmp.ro/ceex/comp/>.

4.6 Participarea la dezbaterile proiectelor de acte normative

Exprimarea poziției oamenilor de știință asupra proiectelor de acte normative, înaintea adoptării lor, și includerea sugestiilor lor în actele normative de către autorități, ar putea rezolva multe din problemele pe care le generează aceste acte normative. Din fericire, legea 52/2003 privind transparența decizională în administrație⁸ asigură cadrul legal necesar participării societății civile, în deplină transparență, la procesul de adoptare a actelor normative. Această lege contribuie la sporirea gradului de responsabilitate a administrației publice față de cetățeni, stimulează participarea activă a cetățenilor și asociațiilor legal constituite la procesul decizional și stabilește principii generale, verificate în practica democratică mondială, referitoare la informarea, consultarea și participarea activă a cetățenilor la decizie.

Autoritățile administrației publice care sunt obligate să respecte dispozițiile acestei legi includ ministerele și alte organe centrale ale administrației publice din subordinea Guvernului sau a ministerelor, precum și autoritățile administrative autonome, deci inclusiv MEEdC, ANCS, CNCIS, posibil și Academia Română (având în vedere faptul că administrează institutele din subordine). Conform acestei legi, autoritățile au obligația de a publica intențiile de elaborare de noi acte normative, și de a anunța aceste intenții tuturor persoanelor care au depus anterior o cerere, cu cel puțin 30 de zile înainte de supunerea spre analiză, avizare și adoptare de către autorități a actelor normative. În cazul în care o asociație legal constituită sau o altă autoritate publică solicită organizarea unei întâlniri în care să se dezbată public proiectul de act normativ, autoritatea publică responsabilă va fi obligată să organizeze acea întâlnire. Participarea persoanelor interesate la ședințele publice se va face în limita locurilor disponibile, în ordinea de precădere dată de interesul asociațiilor legal constituite în raport cu subiectul ședinței publice, iar punctele de vedere exprimate în ședință vor avea valoare de recomandare pentru definitivarea formei actului normativ.

În cazul în care o persoană consideră că nu i-au fost respectate drepturile prevăzute de legea transparenței decizionale, poate face plângere la instanța de contencios administrativ.

De exemplu, asociația Ad Astra a cerut revocarea Hotărârii de Guvern din 11 octombrie 2006 privind adoptarea Metodologiei de evaluare externă, standardelor, standardelor de referință și listei indicatorilor de performanță a Agenției Române de Asigurare a Calității în Învățământul Superior, deoarece adoptarea acesteia nu a respectat prevederile legii privind transparența decizională, proiectul actului normativ nefiind publicat pe site-ul MEC sau ARACIS cu cel puțin 30 de zile înainte de adoptare și nefiind comunicat asociației, în ciuda cererii depuse anterior adoptării.

4.7 Inițiative legislative

Situația problematică a cercetării și educației din România ar putea motiva și reforme fundamentale, pentru care să fie necesară schimbarea legislației existente. În România, legile se adoptă de către parlament (cu cele două camere ale sale). Cei care pot înainta proiecte de lege către parlament sunt guvernul, senatorii, deputații, precum și un număr de cel puțin 250.000 de cetățeni cu drept de vot. Având în vedere interesul scăzut al populației pentru cercetare și educație, și având în vedere că există în România doar aproximativ 6.000 de cercetători cu performanțe de nivel internațional, este realist să se ia în considerare pentru proiectele din aceste domenii doar varianta înaintării proiectului de lege printr-un senator sau deputat. În acest caz, este necesară redactarea proiectului de lege, după o informare prealabilă amănunțită care să facă proiectul compatibil cu legislația existentă și posibil de implementat. Proiectul trebuie prezentat apoi parlamentarilor interesați de domeniu și cel puțin unul dintre aceștia trebuie să accepte înaintarea lui către parlament.

⁸ Legea nr. 52/2003 - http://legislatie.resurse-pentru-democratie.org/52_2003.php. Ghid de acțiune: http://www.transparency.ro/doc/ghid_transparenta_ro.pdf

4.8 Responsabilizarea persoanelor cu funcții de conducere

Conform legii nr. 115/1996, modificată prin legea nr. 161/2003, OUG nr. 40/2003, OUG nr. 24/2004, OUG nr. 14/2005 și legea nr. 158/2005, demnitarii, magistrații, persoanele cu funcții de conducere și control care își desfășoară activitatea în cadrul autorităților publice centrale ori locale sau în cadrul instituțiilor publice ori de interes public și funcționarii publici, au obligația de a-și publica declarațiile de avere. Între aceste persoane sunt incluse și persoanele cu funcții de conducere și control din cadrul universităților de stat, al Academiei Române și al institutelor din subordinea acesteia. Multe din aceste persoane nu și-au depus declarațiile de avere până la începutul anului 2006, și din acest motiv asociația Edu Cer a declanșat în februarie 2006 o acțiune prin care să sprijine aplicarea acestei legi⁹. Ca urmare a acestei acțiuni, ministrul educației și cercetării a trimis conducerilor universităților o adresă prin care sublinia obligativitatea depunerii declarațiilor de avere, conform legii.

Conform legii nr. 187/1999, orice cetățean român sau organizație neguvernamentală are dreptul de a fi informat, la cerere, în legătură cu calitatea de agent sau de colaborator al organelor securității, ca poliție politică, a persoanelor care ocupă sau candidează pentru a fi alese ori numite în anumite demnități sau funcții¹⁰. Aceste funcții includ și:

- membru al Guvernului, secretar de stat, subsecretar de stat, secretar general, secretar general adjunct din Guvern și din ministere, director în minister și asimilați ai acestor funcții;
- membru, membru corespondent, membru de onoare sau secretar al Academiei Române;
- rectorul, prorectorii, secretarul științific al senatului universitar și decanii din instituțiile de învățământ superior de stat și private;
- membrii conducerii fundațiilor, asociațiilor și filialelor care activează pe teritoriul României, inclusiv fondatorii acestora.

5 Sugestii de organizare a acțiunilor

5.1 Analiza detaliată a situației

Înainte de a acționa se cere o cunoaștere și o analiză aprofundată a situației și a problemelor existente. Pentru a avea eficiență maximă în expunerea obiectivelor acțiunii este importantă informarea amănunțită vis-a-vis de problematica susținută. Cunoașterea tuturor argumentelor pro sau contra susținerii ideii campaniei poate ajuta la formularea unor răspunsuri clare și responsabile în momentul dialogului cu autoritățile, dar și la preîntâmpinarea eventualelor dificultăți.

5.2 Recrutarea de membri, asociați și susținători ai cauzei

Pasul următor implică găsirea unor modalități de informare a publicului asupra problemelor de interes și recrutarea pe această cale de colaboratori, persoane interesate de atingerea acelorași obiective. Pentru a avea o eficiență, un impact și o credibilitate cât mai mare se recomandă asocierea și colaborarea cu persoane experte în domeniu.

5.3 Identificarea și clarificarea obiectivelor

Clarificarea obiectivelor și a modalităților de punere în practică a acestora este deosebit de importantă deoarece reprezintă fundamentul oricărei acțiuni viitoare.

Etapa de definire a scopurilor, care implică și conturarea expectanțelor vis-a-vis de impactul acțiunii de lobby, trebuie să fie alimentată de un realism sănătos, asta însemnând că scopurile trebuie formulate realist și obiectiv, fără așteptări exagerate în termeni de interval de timp în care să se petreacă schimbarea sau de mărime a efectului produs de campanie, etc.

În cadrul etapei de formulare a scopurilor, când se încearcă clarificarea și argumentarea acestora, elemente ajutătoare pot fi răspunsurile la întrebări cu privire la:

- ce anume doriți să comunicați;
- ce anume doriți să obțineți prin acțiunea dumneavoastră (scopul final);

⁹ Pentru mai multe informații, vedeți site-ul www.educer.ro.

¹⁰ Pentru mai multe informații, vedeți site-ul www.cnsas.ro.

- estimarea dimensiunii temporale a acțiunii (doriți o acțiune cu impact rapid, sau este vorba de o acțiune pe termen lung).

5.4 Identificarea modalităților de îndeplinire a obiectivelor

Identificarea și definirea modalităților și metodelor de îndeplinire a obiectivelor implică răspunsul la întrebări precum: Cui doriți să vă adresați? Cum, prin ce mijloace? Când să acționați? Cum să faceți argumentarea propriei cauze?

5.5 Prezentarea și argumentarea cauzei și obiectivelor grupului

Pentru a persuadea pe cineva, trebuie să poți demonstra că obiectivele sau cauza ta nu sunt niște aspecte marginale care riscă să fure din timpul prețios al celor cărora o expui, ci că ele sunt de incidență maximă și reprezintă aspecte cruciale pentru acel domeniu. Astfel, caracterul clar și specific al așteptărilor tale despre cum dorești ca situația să evolueze și cum ar trebui persoana căreia te adresezi să acționeze este un aspect care nu trebuie ignorat.

La întrebarea de ce ar trebui ca persoanele în funcții de conducere să acționeze la recomandările grupului, faptul că obiectivele și cauza expusă e susținută de un număr mare de reprezentanți și susținători deschide canalele de comunicare și aduce un argument în plus pentru importanța problemei.

În promovarea campaniei se poate pune accent pe efectele și avantajele succesului campaniei, punând în centrul discursului impactul asupra beneficiarilor și modul în care va duce la îmbunătățirea unor aspecte importante în comunitatea pe care o reprezintă. Dacă este posibil, este bine să se punteze și potențialele efecte benefice al schimbării care se răsfrâng asupra unui grup mare de persoane și au influență semnificative și în domeniile conexe, poate chiar la nivelul întregii societăți sau la nivel național.

5.6 Comunicarea online

Posibilitatea de comunicare online oferă nenumărate avantaje acțiunilor civice. Pe lângă faptul că le permite membrilor discutarea diverselor teme de interes de la distanță și accesul la o gamă largă de informații, mediul online face deosebit de accesibilă orice tip de informație și reprezintă astfel un mijloc de comunicare și promovare deosebit de eficient și la îndemâna oricui.

Astfel toți pașii recomandați pentru acțiunile civice pot fi realizați cu ajutorul internetului. Adunarea de informații vis-a-vis de situația actuală de pe site-uri, reviste și forumuri online, recrutarea de membri prin email, liste de discuții, site-uri de prezentarea a scopului acțiunilor, comunicarea cu autoritățile prin realizarea de scrisori deschise și petiții online, toate pot fi realizate facil și în timp real de către orice grup sau asociație, fără să implice costuri sau eforturi foarte mari. Pot fi date ca exemplu site-urile asociațiilor active în domeniul cercetării și educației, Ad Astra – www.ad-astra.ro, Forumul Academic Român – www.forum-academic.com, Edu Cer – www.educer.ro.

6 Concluzie

Oamenii de știință au la dispoziție o paletă destul de largă de modalități de acțiune pentru a sprijini reforma din cercetare și educație și pentru a combate problemele și ilegalitățile din acest domeniu. Este însă nevoia de acțiunea fiecăreia dintre persoanele care se simt nedreptățite de sistemul actual pentru ca să aibă loc schimbări substanțiale și pe termen scurt. Ideea de bază este: dacă vreți să se schimbe ceva, acționați!

Acest document a fost realizat în 2006, în cadrul proiectului „Transparență și obiectivitate în administrarea cercetării din România”. Proiectul este derulat de către asociația Ad Astra a cercetătorilor români în perioada decembrie 2005 – noiembrie 2006 și este finanțat de către Uniunea Europeană în cadrul programului Phare 2003 – Consolidarea Societății Civile în România. Informații suplimentare despre acest proiect pot fi găsite la adresa www.ad-astra.ro/phare. Conținutul acestui material nu reprezintă în mod necesar poziția oficială a Uniunii Europene.